

УТВЪРДИЛ: .....

Декан

Дата .....

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"

Факултет: Факултет по славянски филологии

Специалност: *Българска филология*

С	Л	Б	0	1	0	2	0	5	2	1
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

УЧЕБНА ПРОГРАМА

Дисциплина

К	3	2	8
---	---	---	---

 :

История на българския език за задочно обучение

Преподавател: проф. Маргарет Димитрова

Асистент:

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	50
	Семинарни упражнения	30
	Практически упражнения (хоспетиране)	
Обща аудиторна заетост		80
Извънаудиторна заетост	Реферат	
	Доклад/Презентация	
	Научно есе	
	Курсов учебен проект	80
	Учебна екскурзия	
	Самостоятелна работа в библиотека или с ресурси	140
Обща извънаудиторна заетост		220
ОБЩА ЗАЕТОСТ		300
Кредити аудиторна заетост		5
Кредити извънаудиторна заетост		5
ОБЩО ЕКСТ		10

№	Формиране на оценката по дисциплината ¹	% от оценката
1.	Workshops {информационно търсене и колективно	

	обсъждане на доклади и реферати)	
2.	Участие в тематични дискусии в часовете	20
3.	Демонстрационни занятия	
4.	Посещения на обекти	
5.	Портфолио	
6.	Тестова проверка	30
7.	Решаване на казуси	
8.	Текуща самостоятелна работа /контролно	
9.		
10.		
11.		
12.	Изпит	50

Анотация на учебната дисциплина:

Курсът по история на български език надгражда знанията на студентите, придобити от предходно слушани курсове върху българския език, като представя широка картина на разволя на нашия език от времето на първоначалното заселване на славяните през VI в. на Балканите до наши дни и като възпитава диахронно мислене у студентите, обяснявайки как и защо са настъпили промените, защо в различните диалекти има различен разволя на някои първоначални форми. Курсът непрекъснато съпоставя промените в говоримия език (история на българските диалекти) и промените в книжовната норма (история на книжовната норма). Акцентът пада върху историческата фонетика и морфология, но се разглеждат и важни страни на синтактичния строеж на българския език, като прехода от синтетизъм към аналитизъм и формиране на синтактични черти, смятани за общи за балканските езици. Правят се сравнения с разволя на останалите славянски езици. На студентите се предлага да анализират различни текстове: среднобългарски богослужебни и извънбогослужебни текстове, Чергедски молитви, новобългарски дамаскини, народни песни, диалектни записи.

Предварителни изисквания:

взети изпити по старобългарски език, диалектология, сравнителна граматика на славянските езици, фонетика, морфология и синтаксис на съвременния български книжовен език; по старобългарска литература

¹ В зависимост от спецификата на учебната дисциплина и изискванията на преподавателя е възможно да се добавят необходимите форми, или да се премахнат ненужните.

Очаквани резултати:

Студентите да могат да обясняват особености на българските диалекти днес от историческа гледна точка, да познават най-важните писмени паметници на българската книжовна култура, да могат да анализират извори за историята на езика, да могат да обясняват днешни правописни и езикови правила на книжовния език.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1	Научната дисциплина „История на българския език“. Предмет, задачи, методи. Връзка с други дисциплини. Възникване на дисциплината. Изследователи. Постижения.	2
2	Извори за историята на българския език. Говорим език, писмен език, книжовен език. Диалект и книжовна норма.	4
3	Периодизация. Типове периодизации на българската езикова история. Принципи. Основни черти на отделните периоди.	2
4.	Произход на старобългарските гласни и съгласни. Основни тенденции в късния праславянски. Старобългарско състояние. Основни промени през среднобългарския период. Типове диалектни вокални системи.	2
5.	Развой на еровите гласни. Ранни промени в говоримия език. Изпадане на слабите ерове в говоримия език, последици, запазени слаби ерове – причини и резултати. Рефлекси на еровете в диалектите. Отражение на промените в писмените паметници. Смесване на еровете..	6
6.	Развой на носовите гласни. Произход. Букви за назалните гласни в глаголицата и кирилицата. Смяване на носовките. Деназализация. Говори със запазен назализъм. Среднобългарски правописни системи. Застъпници в съвременните диалекти.	6
7.	Развой на ятовата гласна. Произход. Букви в глаголицата и кирилицата и правописни системи. Т. нар. йотувано <i>a</i> . Среднобългарски написания като отражение на промените. Стесняване на широко е. Условия. Ятова граница/ ятова изоглосна зона. Диалекти със запазен	4

	широк гласеж на ятовата гласна.	
8.	Праславянското и ранно старобългарско <i>o</i> . Остатъци от широк nelaбиализиран гласеж на гласната <i>o</i> в българските говори. Свидетелствата на ранни старобългарски заемки в съседни неславянски езици и ранни гръцки и романски заемки в български. По-сетнешни промени. Редукция.	2
9.	Старобългарските и-гласни. Промени с ери. Новата йота.	2
10.	Развой на консонантната система. Старобългарските глайдове: преден и заден. Съгласните <i>ѳ</i> и <i>в</i> . Старобългарските <i>щ</i> и <i>жд</i> и по-сетнешните промени. Обеззвучаване на съгласните в краесловие. Асимилации и дисимилации. Фонологизация на мекостта.	2
11.	Старобългарският синтактичен строй. Падежна система.	2
11.	Промени в окончанията на различните склонитбени типове. Прегрупиране на склоненията. Промени в рода и числото. Остатъци от двойствено число.	6
12.	Преход от синтетизъм към аналитизъм. Предпоставки, причини, етапи. Компенсаторни механизми. Запазени падежни форми в диалектите и в новобългарски извори. Бройна форма.	4
13.	Поява на определителен член. Диалекти с троен определителен член. Склонен определителен член. Пълен и кратък член: диалекти и правопис.	4
14.	Промени с прилагателните имена. Остатъци от сложни форми на прилагателните. Сравнителна степен: промени в начина на образуване.	4
15.	История на българските местоимения (и местоименни наречия): лични (поява на третолично местоимение), притежателни, показателни, въпросителни, относителни, неопределителни, отрицателни, обобщителни.	4
16.	Сегашно време на глагола. Промени в окончанията. Поява на новобългарско а-спрежение.	4
17.	Минали времена. История на простите минали времена. Аорист. Имперфект. История на перфекта и плусquamперфекта.	4
18.	Изграждане на парадигмата на бъдещите времена. Балкански контекст.	4
19.	История на българските наклонения. Промени в заповедните форми. Остатъци от заповедни форми за 3 л. ед.ч. Промени в парадигмата на условното наклонение. Поява на несвидетелски и резултативни форми.	4
20.	Изчезване на супина и инфинитива. Запазени форми със съкратен инфинитив.	2
21.	Причастията в историята на българския език. Промени с деятелните причастия. Поява на деепричастие.	4

	Страдателен залог.	
22.	Българският език през призмата на теорията за Балканския езиков съюз. Хипотези и дебати.	2

Конспект за изпит

№	Въпрос
1	Дисциплината „История на българския език“
2	Извори за историята на българския език.
3	Обща картина на промените във фонетичния строй на българския език. Диалектно единство и многообразие.
4.	Промени с еровите гласни в българските говори. Правописни системи.
5.	Промени с носовите гласни в българските говори. Правописни системи.
6.	История на ятовата гласна в българските диалекти и на буквата ъ.
7.	Развой на консонантната система.
8.	Промени в окончанието на съществителните имена. Прегрупиране на склонението.
9.	Промени в рода и числото на съществителните имена. Остатъци от двойствено число. Бройна форма.
10.	Преход от синтетизъм към аналитизъм. Загуба на падежите. Етапи. Компенсаторни механизми. Запазени падежни форми.
11.	Промени с прилагателните имена. Степени за сравнение.
12.	Промени с местоименията и местоименните наречия.
13.	Поява на определителен член.
14.	Сегашно време на глагола. Промени в окончанието. Поява на а-спрежение.
15.	История на миналите времена.
16.	Формиране на парадигмата на бъдеще време.
17.	История на наклоненията в българския език.
18.	Изчезване на неизменяемите глаголни форми. Етапи. Остатъци от инфинитив.
19.	Исторически промени с причастията.
20.	Българският език като част от индоевропейското езиково семейство и славянската група езици. Българският език в светлината на теорията за Балканския езиков съюз.

Библиография

- Гешев, В. История на българския език. София, 2022.
Добрев, Ив. Старобългарска граматика. Теория на основите. София, 1982.
Добрев, Ив. Старинни народни думи. София, 1987.
Златанова, Р. Среднобългарски период. – В: Увод в изучаването на южнославянските езици. София, 1986
Мирчев, К. Историческа граматика на българския език. София, 1978.

- Младенов, Ст. История на българския език. София, 1979.
- Петков, П. Из старите ръкописи: южнославянски текстове от XIV и XV в. Христоматия. София, 2022.
- Славова, Т. Старобългарски език. София, 2017.
- Тончева, Хр. Христоматия по историческа лингвистика. Пловдив, 2002.
- Тотоманова, А., М. Димитрова, Г. Ганева. История на българския език (електронен курс с упражнения, тестове и интерактивен практикум на <https://e-medievalia.uni-sofia.bg/>)
- Тотоманова, А. Из българската историческа фонетика. София, 2014.
- Тотоманова, А. Из историята на българския език. София, 2009.
- Харалампиев, Ив. Историческа граматика на българския език. Велико Търново, 2001.
- Христоматия по история на българския език. София, 1983.
- Цонев, Б. История на българския език, т.1-3. София, 1983–1985.

Допълнителна:

- Велчева, Б. Старите български ръкописи и техният език. София, 1983.
- Велчева, Б. Пращлавянски и старобългарски фонологически изменения. София, 1980.
- Ганева, Г. История на граматическите основи. София, 2018.
- Герджиков, Г. Преизказването на глаголното действие в българския език. София, 1984.
- Герджиков, Г. Избрани студии и статии по езикознание. Съставител К. Алексова. София, 2013.
- Гълъбов, Ив. *Избрани трудове по езикознание*. София, 1986.
- Добрев, Ив. Избрани трудове по медиевистика: юбилеен сборник по случай 80-годишнината на чл.-кор. проф. дфн. Иван Добрев. Съставители Т. Славова, А.-М. Тотоманова, М. Димитрова, Л. Ненова. София, 2018.
- Добрев, Ив. Произход и значение на праславянското консонантно и дифтонгично склонение. София, 1982.
- Иванова, Кл. В началото бе книгата. София, 2004.
- Илчев, П. Статии по палеославистика. Съставители А. Тотоманова и Т. Славова. София, 2018.
- Cyrrillomethodiana*. Портал за кирилометодиевистика (<https://cyrrillomethodiana.uni-sofia.bg/research>)

[Bulgarian Dialectology as Living Tradition](http://bulgariandialectology.org/): <http://bulgariandialectology.org/>

Дата: 03.10.2024.

Съставил: проф. д-р Маргарет Димитрова

Програмата е приета на заседание на Факултетния съвет (протокол 09 / 08.10. 2024 г.)